

DOI 10.69085/ntf2025c039

DVA POHLEDY NA SOUČASNOU CESTOPISNĚ DOBRODRUŽNOU LITERATURU PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Martina Salhiová
SOŠ a SOU Jindřichův Hradec, Česká republika

TWO PERSPECTIVES ON CONTEMPORARY TRAVEL ADVENTURE LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUNG ADULTS

Martina Salhiová
*Specialized Secondary School and Vocational School Jindřichův
Hradec, Czechia*

salhiova@seznam.cz

Two different perspectives are presented on the Czech and Bulgarian travel adventure books for children and young adults. The book *Ďáblova písmena* (2015) by Czech author M. Drijverová tells the story of sailors from the time of Louis XVI. The story about human strength and perseverance unfolds in excerpts from fictional diaries and rich internal monologues of the main adult character. In the second text, *Sakrovishte, Pishtovi i yuzhni moreta. Vakancii za Nadya i Martin* (2017), written by K. Zahariev, the author describes vacation events in the exotic countries from the point of view of two young European heroes who have to deal with many difficult situations.

Key words: children's literature, travel adventure books for children and young adults, young hero, adult hero, fictional diaries

Cestopisně dobrodružná literatura pro děti a mládež je v současní době poněkud na ústupu oproti autorské pohádce, komiksu a fantasy literatuře, i když se jedná o velmi vhodný literární žánr pro mladé recipienty s již vyšší úrovní čtenářství (přibližně od deseti let). Podle Jany Čenkové k tomuto jevu došlo v bývalém východním bloku po roce 1989 v důsledku společensko-politických změn a obnovení možnosti cestovat do zahraničí bez omezení.

Cestopisně dobrodružnou prózu vystřídala především literatura faktu (non-fiction), jež poutavým a dynamickým způsobem přináší ověřené informace (Čeňková, red. 2006: 31), dále se také rozvíjí uměleckonaučná literatura určená dětem, která stojí na rozhraní literatury faktu a umělecké literatury, přičemž estetická funkce převažuje¹ (Toman 2006: 59–61).

V dobrodružné próze pro děti a mládež psané po roce 1989 je zohledněn dětský aspekt, bývá mnohovrstevnatá, s aluzemi na další literární díla, nechybí v ní prvky humoru, poučení, podněcuje zvědavost prozkoumávat okolní svět, často užívá odkazy na významné události přírodních nebo lidských dějin (v námi zkoumaných knihách např. zemětřesení v Chile v roce 1751, Napoleonovo mládí, filipínské zlato ztracené za druhé světové války atd.): „Когато в детската литература вярно се отразяват проблемите на съвременното семейство, на децата и юношеската възраст, когато се предлагат: интригуваща фантастика, загадъчни, нетрадиционни сюжети и прояви на персонажите, съвременен език, стил, светоусещане, тогава малките читатели са спечелени“² (Petrova-Vasileva, red. 2007: 68). V některých knihách se objevují i postmoderní prvky, např. užití metatextovosti při kritice nekvalitních, příliš didaktických a sentimentálních knih pro děti a mládež (Zachariev 2017: 80).

Vznik dobrodružného románu je spjat s „avanturami“ původně rytířských románů, jejich kritikou a parodiemi, jako je např. Cervantesův *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Za klasickou dobrodružnou tvorbu pro děti a mládež 19. a 20. století se považují rozmanité tzv. stopařské a přírodní indiánské prózy, robinsonády, mořské romány, verneovky, mayovky, v českém prostředí foglarovky³, romány Henryka Sienkiewicze *Pouští a pralesem*, díla Marka Twaina *Dobrodružství Toma Sawyera*, *Dobrodružství Huckleberryho Finna* nebo *Srdce* Edmonda de Amicis, které si udržují čtenářskou životnost detailním popisem prostředí, osobitým humorem, kritikou sociálních poměrů, psychologickými portréty mladých hrdinů. V českém prostředí se tato literatura těšila největšímu zájmu pod vlivem skautského hnutí v meziválečném období, později i v 60. až 80. letech (Čeňková, red. 2006: 25–26, 30–31). V současné české literatuře se dobrodružné příběhové próze věnují např.: Ivona Březinová, Vojtěch Matocha, Petra Soukupová, Martina Drijverová, Iva Procházková, v

¹ Svatava Urbanová používá termín *umělecká větev literatury faktu*.

² Když se v dětské literatuře věrně odráží problémy moderní rodiny, dětí a dospívajících, když nabízí: poutavou fikci, tajemné, nekonvenční zápletky a chování postav, moderní jazyk, styl, světonázor, pak se mladí čtenáři rozvíjejí (přeložila M. Salhiová).

³ Jaroslav Foglar (1907–1999) byl oblíbený český autor literatury pro mládež, např. napsal knihu *Rychlé šípy*.

Bulharsku: Javor Canev, Julija Spiridonova, Ivan Radenkov, Alexandăr Sekulov a Kalojan Zachariev. Současné heroické příběhy nemusí vždy skončit šťastně, přesto přinášejí mladým čtenářům silné dojmy.

Na české a bulharské dobrodružné cestopisné knize pro děti a mládež s exotickou tematikou si představíme dva různé pohledy, kterými je příběh předkládán mladému čtenáři, i když kontrastní pojetí familiárního a nefamiliárního prostoru a času vykazují oba dva. Jedním z běžných přístupů je inspirace v literatuře faktu, zde je však příběh podle skutečných událostí autorem dofabulován, má fiktivní ráz, jak je tomu v první knize o francouzských námořnících z doby Ludvíka XVI. české autorky Martiny Drijverové. V knize *Ďáblova písmena* (2015) je zachycen příběh slavného námořního důstojníka a objevitele Jeana-Françoise de Galaupa de La Pérouse, který se vydal na tříletou expedici po stopách Jamese Cooka. Za pomoci kapitánových úvah, mnohých pochybností, vnitřních monologů a úryvků z fiktivních deníků je zrekonstruován příběh o lidské odvaze, síle a vytrvalosti.

Druhá kniha bulharského autora Kalojana Zacharieva *Sākrovište, Pištovi i južni moreta. Vakancii za Nad'a i Martin* (2017) představuje dobrodružnou prózu s dětskými hrdiny. Autor ztvárnil prázdninové příhody v mnoha exotických zemích z pohledu tří mladých hrdinů (bulharského dospívajícího chlapce Martina, jeho již dospělé sestry Gabriely a belgické kamarádky Nadi), kteří si musí poradit v nelehkých situacích v daleké Asii a v Tichomoří bez pomoci rodičů nebo jiných příbuzných. Dobrodružství se hromadí jedno za druhým v rychlém sledu, až to připomíná rozlehlé světy počítačové hry pro více hráčů. Hrdinové se dokonce dohadují, jaké znalosti z oblasti počítačové gramotnosti jsou pro život důležitější, zda jim pomohou prvky z jejich oblíbených her *Call of Duty* nebo *Angry birds*.

Samotní hrdinové nebezpečné příhody často zlehčují, jako by jim na nich příliš nezáleželo, jako by v nich hledali něco jiného. Hlavní hrdinka Gabriela popisuje náročný horský výstup, seskok padákem i následný únik před ozbrojenými nepřáteli jako běžnou, až nudnou záležitost: „Малко алпинизъм, малко къмпингуване. Абсолютна скука“⁴ (Zachariev 2017: 69). Blízkým lidem však odhaluje celou pravdu. Někdy se chová dětsky a nerozumně, protože po zmizení rodičů před několika lety musela velmi rychle dospět. Došlo u ní nejen k intrapsychické ztrátě (náhlé ztrátě naděje, ideálů, pocitu bezpečí), ale také k funkcionálním problémům (bezhlavé přejídání se) a rolové a systémové ztrátě po převzetí nové funkce v rodině a

⁴ Trocha horolezectví, trocha kempování. Absolutní nuda (přeložila M. Salhiová).

sociálním systému (Špatenková, Friedlová 2024: 12), vše maskuje svým cynismem a přezíravým pohledem na lidské nedostatky.

Obě zkoumané knihy vykazující četné aluze na různá filmová a literární díla, jejich hrdiny či autory: *Ramba*, *Zachraňte vojína Ryana*, hororový román *Kruh* Kodžiho Suzukiho, povídku *Žena* Takea Arišimy, dílo Johna le Carrého, Petra Pana a kapitána Hooka, Robinsona, Oscara Wilda, Vergilia, biblické citáty, které myšlenkové pochody hlavních hrdinů výrazně dokreslují a zároveň poukazují na jejich velkou sečtělou. Slavné osobnosti, literární hrdinové nebo citáty z Bible jim slouží jako vzory v těžkých situacích. Gabriela se tomu brání. Nechce, aby ostatní četli klasickou nebo vědeckou literaturu, ale především politické, dobrodružné a špionážní romány, které jí jsou inspirací pro neuspořádaný až chaotický život.

Tomislav Ďakov zkoumá dva paralelní světy, které jsou v dobrodružné tvorbě často kladeny do kontrastu. Domnívá se, že opozice souš – voda je variantou opozice kosmos (řád vesmíru) – chaos (Ďakov 2015: 78), což je typické např. v tvorbě Julese Verna. V těchto knihách je tato opozice pojata obráceně, moře představuje spravedlivý řád vesmíru a souš komplikovaný lidský chaos. Zkoumané texty se zaměřují především na příhody hlavních hrdinů v exotickém prostředí na malém ostrově či na moři. Pevninská souš je kladena do kontrastu k moři jako nebezpečné místo s nevypočitatelnými domorodci, jsou na ní vyzdvíženy rozličné negativní jevy: nemožnost najít pitnou vodu, množství národností na jednom místě (např. nenávisť místních obyvatel k Číňanům v Káthmándú), kulturní nedorozumění a následná zbytečná smrt mnoha lidí na obou stranách, únik z nepřátelské souše podmořskou jeskyní, tajemná hora na Kanárských ostrovech, spleť chudinských uliček v Kalkatě i popisy její okázalé vilové čtvrti: „Градината беше внимателно поддържана, окъпана в цветовете и в аромата на четири сорта жасмин. Живият плет, който опасваше имота, изгледаше като изрязан от хирург“⁵ (Zachariev 2017: 81–82).

Kategorie času a prostoru je v těchto dílech dále rozdělena na dvě základní vnitřní struktury: nefamiliární dobrodružnou sféru a sféru familiární. Oblast familiární představuje bezpečný a uklidňující svět domova vytvářený pomocí vzpomínek na milované členy rodiny. Není nijak konkrétně popsána, přesto hraje zásadní roli v obou románech, vyzařuje z ní láska, hřejivost domova, úcta a harmonie. Kapitán La Pérouse celou cestu přemýšlí nad tím, že doma zanechal krásnou ženu, kterou si vzal za

⁵ Zahrada byla pečlivě udržována, koupala se v barvách a vůni čtyř odrůd jasmínu. Živý plot, který obklopoval pozemek, vypadal, jako by ho ostříhal chirurg (přeložila M. Salhiová).

manželku navzdory celé rodině. Až z jeho posledních myšlenek před smrtí se malý recipient dozvídá, že manželka byla kreolka z ostrova Mauricius: „Míšenka bůhvíjaké rasy. Ale on ji miloval, jedinou na světě. Miluje ji stále. *Dům a statek jest po rodičích, ale manželka od Boha. Spatří ji ještě někdy?*“ (Drijverová 2015: 93).

Ve druhém románu dospívající hoch a jeho čerstvě dospělá sestra pátrají po svých zmizelých rodičích. V úvodní kapitole je zaznamenán rychlý odlet rodičů z malého letiště v africké savaně. Z jejich rozhovoru vyplývá, že museli opustit své tehdy ještě malé děti, které v té době hlídali prarodiče v Bulharsku, aby je nedostali do nebezpečí. Martin a především jeho starší sestra Gabriela po nich každé prázdniny neúspěšně pátrají. Při tom se dostávají do různých dobrodružných situací, např. hledají v jeskyni v Nepálu ostatky třináctého dalajlámy. Pro chlapce se stali jeho rodinou prarodiče, rodinný přítel profesor Ivan Aleksiev a starší sestra, jejíž vůně mu nahradila vůni matky už v útlém dětství, definuje ji jako symbol bezpečí a lásky. Na rodiče si nepamatuje, ale z lásky k sestře slibuje, že po nich budou stále společně pátrat. V duchu si však pomyslí: „После за първи път от много време се замисли с носталгия за безумно скучните дни в училище, където най-голямата му мъка бе да не заспи в час“⁶ (Zachariev 2017: 44). Škola se svým pravidelným celotýdenním rytmem působí na chlapce uklidňujícím dojmem. Martin začíná být neustálým zmatkem, útky před pronásledovateli, přespáváním na různých místech, exotickými vůněmi a chutěmi unaven. Také další hrdinka Nad'a touží po domově, chce se vrátit domů do Bruselu, kde bývá někdy „d'ábelská“ nuda. Uvědomuje si svou lásku k domovu a ráda by si dopřála aspoň deset let obyčejného, nudného života místo stresujícího pobytu na nebezpečném ostrově s piráty v patách (Zachariev 2017: 239).

Martin je zhrozen, když se dozvídá, že Gabriela – nejdůležitější osoba v jeho životě – se dobrovolně přidala k proradným pirátům. Nakonec zjišťuje, že za vším stála touha spatřit rodiče. Motiv ztráty familiární sféry je natolik silný, že se stává důležitým dějotvorným prvkem. V půlce románu tak dochází ke změně hrdinek, druhou hlavní hrdinkou se stává čtrnáctiletá Belgičanka Nad'a, které piráti unesli tatínka na neznámý ostrov. Společně s Martinem pátrají po odvečených členech své rodiny, až jsou také sami pomocí lsti zajati piráty. Díky tomu zločinci donutí své dosavadní vězně ke spolupráci na nebezpečném projektu – pátrání po ztraceném zlatém pokladu z Manily, který se zmizel za druhé světové války.

⁶ Pak poprvé po dlouhé době pomyslel s nostalgií na ty šíleně nudné dny ve škole, kde největším utrpením bylo vydržet, aby neusnul během výuky (přeložila M. Salhiová).

K familiární sféře stojí protikladně dobrodružná část knih s chronotopem cesty plné nebezpečí, nástrah a zkoušek; cesty, která neustále přináší rozmanité příhody, neřešitelné situace, zběsilé pronásledování, přestřelky a souboje s nepřáteli. Vypovídá o vnitřních kvalitách hrdinů, jejich vztahům k dalším členům výpravy, o morálních postojích a docenění jinak smýšlejících lidí, dokonce i nepřátel. V knize M. Drijverové se jedná o zachycení neutuchající lidské touhy poznat nepoznané, proniknout do neznámých končin, nechat po sobě pojmenovat nově prozkoumanou část světa, splnit závazný královský rozkaz. Kapitán se chová velmi čestně a statečně, jeho jednání odpovídá počínům středověkých rytířů. Vztah k lodi je pro něj tak silný jako bývalo pevné spojení rytíře a jeho koně. Celý příběh je prodchnut křesťanskou vírou, její symbolikou, námořnickou pověřčivostí i znalostí klasických děl antiky a Bible, z nichž se často hlavní hrdina poučí. Zároveň jedná velmi prakticky. Po roce plavby nechá svým námořníkům s jejich souhlasem zaslat výdělek z prodeje zboží do banky ve Francii, aby jej hned neutratili v přístavních krčmách. Všichni bez rozdílu v hodnotech měli po návratu obdržet v Paříži stejnou částku, protože na schopnostech všech členů posádky závisel úspěch celé výpravy.

Ve druhé knize, která se odehrává v naší současnosti, jde o opačnou tendenci – nalézt ještě nedotčený, neprozkoumaný svět (pro někoho ráj) anebo již dávno lidmi opuštěný prostor, který bude sloužit jako útočiště pirátům a který není dostupný satelitnímu spojení, a tím i policii a zákonům. Takový svět v sobě skrývá nebezpečí, byl již lidmi osídlen, a ti tu zanechali zlatý poklad i životu nebezpečnou radiaci uloženou v tajných prostorách podzemních bunkerů. Děti se na ostrově cítí jako Robinson, který se střetával s lidojedy, ale ony s piráty ozbrojenými noži a samopaly. Uprchlá dvojice dětí používá k sebeobraně ukořistěné zbraně, výstražnou pistoli, ale též nevyzpytatelné výbušniny z podzemních bunkerů ze druhé světové války.

M. Drijverová vytvořila vlastní rekonstrukci slavného příběhu z 18. století i s uvedením možných příčin nezdaru významné expedice. Porušení tabu, které místní obyvatelé na ostrovech přísně dodržují, se zdá nejprve jen jednou z mnoha příhod v několikaletém mořském putování, přesto autorka použila několikrát osamostatněný větný člen pro zdůraznění klíčového slova: „A tam byla. Písmena. Do skály byl vytesán nápis v neznámé řeči“ (Drijverová 2015: 15). Domorodce věřili, že se nápis nemá číst, že se ani nemá vystoupat k vrcholu hory, na které je zaznamenán. Když se výpravě nedaří, připomene si kapitán svou domýšlivost a tajná d'áblova písmena z ostrova Tenerife mu nedávají spát. Dva vědci je na jeho příkaz opsali do zápisníku, který si pak kapitán každý večer pročítal. Mohla být tato událost skutečnou příčinou neúspěchu, nebo spíše to, že kapitán chtěl uposlechnout

králova rozkazu za všech okolností a nepřizpůsobil plavbu stavu lodi i vyčerpané posádky? Autorka předkládá několik možných řešení, které by mohly stát za celkovým neúspěchem výpravy.

„Interpretace je složitá aktivita, kterou nelze vykonávat rychle a nelze očekávat nalezení jakékoliv ‚pravdy‘. Namísto toho se jedná spíš o kroužení okolo významů, které se nabízejí a na jejichž formování se stejnou měrou podílí objekt (znak, text) a jeho interpret“ (Ježek 2023: 54). Taktéž kapitán krouží ve svých myšlenkách a vyčítá si, že na osudnou horu oba muže poslal. Když obdržel královský rozkaz od Ludvíka XVI. doplnit Cookovy poznatky o neprobádaných částech světa, byl pyšný, že bude šířit slávu Francie i tu svou. Vyplul se dvěma nádhernými loďmi Boussole a Astrolabe, které byly přestavěny ze zásobovacích na fregaty se čtyřiceti děly, přesto se z výpravy složené ze 114 mužů nikdo nevrátil. Na počátku plavby si byl sebejistý, a tak chtěl kapitána Cooka ve všem překonat. Nechal své muže vystoupit na horu, která byla opředena zlým tajemstvím. Cook se z námořnické pověřivosti takovýmto místům vyhýbal, respektoval cizí kultury, jejich zvyky a tradice a z výprav se mnohokrát úspěšně vrátil.

La Pérouse v posledních chvílích vzpomíná na svou manželku a začíná tušit, že jeho cesta nebude mít dobrý konec. Nakonec u něj převažuje křesťanská spiritualita a námořnická pověřivost. Opakovaně se mu vybavují d'áblova písmena. Symbolicky ve tmě září rudou, pekelnou barvou, aby si připomněl svou pýchu. Stále si opakuje: „Proč to udělal? Proč se přiklonil ke zlu? Ze zvědavosti? Z nudy? Z touhy po slávě? Nemusel si přece nic dokazovat!“ (Drijverová 2015: 7). Uvažuje, že je možná do hory vytesali původní obyvatelé Guančové, kteří byli pak Španěly vyvražděni. Prokletí se tak podle něj může přenášet na další evropské cestovatele.

Tragický ráz celé knihy pokračuje. Další neúspěchy jsou opět vysvětlovány pomocí neúcty k cizím tradicím a nerespektování místního tabu. I záchranné lodě Recherche (Hledání) a Espérance (Naděje) se do Francie už nevrátily, ale někteří členové této výpravy přežili: „Zubožený botanik La Billardier se po mnoha letech věznění vrátil do Francie. Jeho sbírky byly zničeny. Jediné, co mu zbylo, byl ohmataný notes. Vědec v něm často listoval. Zápisník se otevíral sám na jedné z prvních stránek. Na stránce s podivnými písmeny...“ (Drijverová 2015: 115). Když se totiž námořníci dozvěděli o nástupu Napoleona na francouzský trůn, přestali poslouchat své velitele, kteří byli šlechtického původu. Botanik se k nim připojil, ale byli krutě poraženi za pomoci holandského guvernéra na Jávě.

Gabriela, hlavní hrdinka druhé knihy, nikdy nepochybuje. Bezhlavě se vrhá do nových a nových dobrodružství, během letních prázdnin do nich zapojuje i svého výrazně mladšího bratra. Není ovšem tak silná a

neohrožená, jak by se na první pohled mohlo zdát. Jejím životním cílem je najít rodiče a je schopna pro to udělat vše, protože nevěří, že by je opustili. Jsou pro ni nedostižným vzorem a chybějícím článkem v jejím životě, kdy je musela zastoupit v běžném chodu rodiny. Starý rodinný přítel profesor Ivan Aleksiev znal rodiče už z doby jejich studií na univerzitě. Byli to jeho nejlepší žáci a společně se účastnili mnoha expedic. Vypadá to, že profesor ví o zmizení rodičů víc, než dětem sdělil. V duchu se jim omlouvá a snaží se nepřítomné rodiče alespoň trochu zastoupit.

V obou knihách nechybí ani osobitý humor. První kniha obsahuje situační humor, když kapitán musel odmítat mnoho zájemců, kteří se chtěli výpravy zúčastnit: „Nejvíce vyváděl jakýsi Napoleon Bonaparte. ‚Musím! Musím jet s vámi! Mohu dělat cokoli!‘ Možná by se uplatnil, ale mladík bez zkušeností... Bylo mu šestnáct let!“ (Drijverová 2015: 10). Kapitán logicky uvažuje, že nezkušeného chlapce s sebou na obtížnou výpravu nevezme. Nakonec Napoleonova revoluce dostihne lodě, které se je vydaly hledat, a někteří členové posádky museli být kvůli vzpouře popraveni.

Kniha K. Zacharieva obsahuje ostrou kritiku sociálních poměrů v Bulharsku. Děti jedou navštívit dalšího profesora z kalkatské univerzity, jenž žije v nádherné luxusní vile. Gabriela na toto téma s lehkou závistí prohlašuje, že platy učitelů v Kalkatě nejsou tak nízké jako v Bulharsku. Nakonec se dozvídají, že profesor si přivydělává psaním jednoduchých románů z koloniální éry, které Gabriela nazve „pubertálními romány“ (Zachariev 2017: 80–81) s hlavní postavou pojmenovanou po profesorovi, odborníkovi na období kolonialismu v Asii.

Oba texty jsou založeny na precizním zpracování rozmanitých detailů. První příběh je kromě častých vnitřních monologů prokládán zápisky z kapitánova deníku: „*V sudu vezu zbytky kapitánova těla [z druhé fregaty]. Aspoň ty mi domorodci výměnou za zboží vydali. Ostatní muži skončili huř. Stali se potravou domorodců. Viděl jsem, jak na ohni opékají kusy těl*, zapsal La Pérouse“ (Drijverová 2015: 84–85). Mají dodat příběhu na autenticitě, ale většinou i zachycují kapitánovy myšlenky, radosti i pochybnosti nad celou výpravou. Také ze zápisků dalšího kapitána jiné lodi z Anglie se dozvídáme o osudech francouzských námořníků: „Phillips se vrátil na svou loď. Zapsal si do deníku: *málokdy jsem se setkal s takovou odvahou plout do záhuby...*“ (Drijverová 2015: 90). La Pérouse se po roce plavby rozhoduje nevrátit domů, i když lodě jsou poničené po útoku domorodců a posádka onemocněla kurdějemi. Kapitán se snaží dodržet plán, má za úkol ještě prozkoumat břehy Austrálie, což je s takovouto posádkou nemožné, přesto v cestě pokračuje.

Na významnou sílu prokletí a pověrčivosti hrdinů 18. století poukazují kromě deníkových úryvku hojné citace z Bible: „Synu můj, nevycházej na cestu s hříšníky, zdrž nohu svou od stezky jejich, stojí ve Starém zákoně. A on toho nedbal...“ (Drijverová 2015: 15), dále i citáty z Vergilia: „Lidský duch je neznalý osudů příštích, neumí zachovat míru, když zpychne záplavou štěstí“ (Drijverová 2015: 67). Po mnoha nezdarech kapitán začíná o sobě pochybovat, což dokresluje jeho vnitřní monolog, protože navenek nesmí projevit slabost: „Má loď je prokletá. Pluji z neštěstí do neštěstí. To se o mně bude nejspíš bude říkat“ (Drijverová 2015: 85). Přesto všechno je kniha o významných objevitelských úspěších, o neustálém objevování nepoznaného světa, kdy se projevuje lidská statečnost, odvaha, spolupráce, touha po uznání, slávě, bohatství, po pokroku.

Městský topos (jako vracející se stylizace místa, např. hlavní ulice, náměstí, městská čtvrť, kavárna, nádraží, kostel jako centrální budova) je také v obou knihách zastoupen jako výrazný symbolický prvek moderního světa (Zlatkova 2012: 107), avšak přírodní topos je mnohem více zdůrazněn. V románu M. Drijverové není město popisováno jako dokonalá struktura sociálních vazeb, ale jako symbol evropské kultury, která se vyznačuje pohostinností a konáním slavností na uvítanou nebo rozloučenou s nečetnými výpravami z Evropy. Členové výpravy hledali rozmanitá pozitivní znamení, aby jejich plavba dobře dopadla. Když se cvičný balón zastavil o věž chilského kostela, brali to jako pozitivní znamení. Kniha je psána jako oslava lidského poznání, rozumu, vynálezů – soudobý vynález bratří Montgolfiérů jim věstil dobrou plavbu. I mapa objevů se plnila, byl objeven např. La Pérousův průliv mezi Sachalinem a Hokajdó. Není možné říci, že i když se námořníci z výpravy domů nevrátili, že neposunuli hranice lidského poznání k novým obzorům a že plavba nebyla úspěšná. Kniha končí stručnými faktografickými údaji z roku 2005, kdy bylo nalezeno na dně moře lodní dělo z lodi Boussole. To, že výprava dostala veliký a nesplnitelný úkol, vůbec nemění nic na jejím významu, což podtrhují i nově objevené artefakty ze současného archeologického průzkumu mořského dna.

Druhý román se zabývá v první části chaosem a nepřehledností asijského městského světa: honosnými restauracemi i levnými kavárnami, pestrostí stylů a kultur, znečištěným ovzduším, rychlými automobilovými honičkami, úteký přes střechy domů. Vše je podáváno z pohledu evropského teenagera, který mnohým věcem naprosto nerozumí. Ve druhé části díla převažuje motiv přírody, která si znovu dobyla ztracenou pozici: „Надя отвори очи. Втрени поглед в надвисналите клони на дърветата. През

гъстите листа едва-едва надничаше синьо тропическо небе“⁷ (Zachariev 2017: 225). Martin a Naďa byli lstí dopraveni na pustý ostrov Santa Dolorosa. Chlapci se jméno označující v překladu bolest nepozdávalo, nespojil si je se jménem Panny Marie Sedmiboletné, ale s nebezpečím. Také Naďa tušila, že něco není v pořádku, její intuice předvídala neštěstí, protože měla ledové ruce i během horkého dne. Domnívala se, že jedou s policií hledat ztracené členy svých rodin, avšak velitel policie v hlavním městě Port Vile na Vanuatu Karel Kurz byl zároveň vůdcem pirátské bandy, obávaný Kao Joe.

Ostrůvek se nachází mimo velké trasy, a protože nemá zdroj pitné vody, nikdo o něj nejeví zájem a nikdo tam nebude hledat ztracené děti. Ostrov o rozloze 15 km² je pokryt hustou džunglí se spoustou ptáků a hmyzu. Úloha hlavních přírodních topoi džungle a moře je odlišná. Džungle se jeví jako nebezpečný prostor, kterým děti prchají před nepřáteli. Moře je láká ke koupání a osvěžení, je však pro ně nepřístupné kvůli strmým břehům a všude přítomným zločincům. O ostrově se říká, že je prokletý, že u něj záhadně mizí lidé a plavou tam lodě bez posádky (Zachariev 2017: 182). Samotný ostrůvek a jeho okolní moře jsou vykresleny zcela poeticky, např. maličký záliv zatočený jako slza (Zachariev 2017: 188), krásný požár zapadajícího slunce (Zachariev 2017: 186), nekonečné cvrlikavé dialogy ptáčků (Zachariev 2017: 225). Ostrov ve své hoře ukrývá nebezpečnou radiaci, je zcela proděravěn podzemními cestami, které spojují třicet podzemních bunkrů se střílnami. V centrální části se skrývá jaderná zbraň ze druhé světové války i manilské zlato. Martin správně odvozuje podle jména ostrova Svatá Dolorosa, že je spjat s možností onemocnění, i když na začátku ještě netuší, že je to kvůli silné radiaci, která je v něm ukryta.

Heroické příběhy se podílejí na momentu katarze, např. únikem z nebezpečí, útěchou, obnovou předchozího stavu, návratem do vlasti, uznáním vlastní omylnosti. Důležité je v románech uvádět i lidské chyby, ze kterých se malý čtenář může poučit. Kapitán La Pérouse vyčítal svému astronomovi, že je špatně navigoval do Chile. Nejlepší francouzský astronom té doby se bránil: „Dagalet přiložil dalekohled o oku.,Nechápu,‘ zamumlal. Tam, kde mělo být město popisované jako zcela evropské, s kostely, zděnými domy a pevnostmi, ležely jen holé skály“ (Drijverová 2015: 28). Nakonec se dozvěděli, že město se nachází pod nimi v zálivu důsledkem ničivé síly zemětřesení. Takovéto příběhy zpětně inspirují, iniciují a pobízejí

⁷ Naďa otevřela oči. Zírala na převislé větve stromů. Přes husté listí bylo sotva vidět modrou tropickou oblohu (přeložila M. Salhiová).

nové adepty akčních výprav, vybízejí čtenáře nebát se neznámých věcí, podstupovat dobrodružné situace, pracovat na sobě, povzbuzovat druhy v překonávání překážek a také umět přiznat chybu.

Narativní variabilita cestopisné dobrodružné prózy pro děti a mládež většinou dostává do dvou pozic – jednak se vychází ze skutečné události, kterou prožila již dospělá známá osoba (zde námořní kapitán z 18. století), jednak se hrdinou stává ještě nedospělý jedinec nebo dvojice či skupina dětí, kteří si poradí i v situaci, ve které by dospělí hrdinové neuspěli. Ve druhém románu se netradičně vyskytují dvě propletené dvojice: mladí dospělí lidé Gabriela a Vladimír, kteří na čas z příběhu zmizí, nahradí je nově vzniklá dvojice teenagerů, jež je zodpovědná za vítězství nad nepřáteli. Mají mnoho vynikajících vlastností, využívají i svých školních znalostí, netají se však se svým strachem a pochybnostmi nad zvládnutím obtížného úkolu. Nadějí se se svým tatínkem v Japonsku, a proto dokáže částečně rozluštit některé nápisy z japonského podzemí, v němž je ukryt poklad. Dívka, která je různě nazývána nymfou, sirénou, rusalkou, princezničkou, se stane Martinovým nepostradatelným průvodcem v podzemí. Na povrchu je zase vedoucím Martin, neboť získal velké zkušenosti z výprav se svou sestrou. Děti jsou otevřené novým poznatkům, zajímá vše, i příběhy o smrti jsou jim ponaučením. Daleko horší variantou je nevědět. Nevědět, co se s blízkými stalo, zda jsou ještě naživu, nebo proč z jejich života dobrovolně odešli.

Obě knihy pracují s motivem záhady (tajemství), kterou skrývají ještě neobjevené mořské trasy naší planety, nebo tajemný ostrov v Pacifiku, který jeho strážci neopustili, ani když druhá světová válka skončila. Věrnost armádě a přísaha jim nedovolila svůj post opustit, stejně jako kapitán La Pérouse dostal rozkazu, který mu dal francouzský král. Podle Daniely Hodrové právě takovéto motivy (kromě motivů nebezpečí a fyzické akce hrdinů) jsou zdrojem specifického uměleckého efektu, pomáhají dotvořit to, čemu se říká *paměť žánru* (Hodrová 1997: 15).

LITERATURA

Čeňková, red. 2006: Čeňková, J. Proměny prózy pro mládež, próza s dětským hrdinou. // Čeňková, J. a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, 23 – 49.

Drijverová 2015: Drijverová, M. *Ďáblova písmena*. Il. Vojtěch Otčenášek. Praha: Albatros, 2015.

Ďakov 2015: ДЯКОВ, Т. *Учебник по литература за деца и юноши (Проза)*. [Dyakov, T. Uchebnik po literatura za detsa i yunoshi

- (Proza).] София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2015.
- Hodrová 1997:** Hodrová D. a kol. *Poetika míst. Kapitoly z literární tematologie*. Praha: H&H, 1997.
- Ježek 2023:** Ježek, Z. *Škola, ideje a hodnoty ve věku tl;dr. Esej*. Brno: Masarykova univerzita, 2023.
- Petrova-Vasileva, red. 2007:** Стойкова, Д., Недкова, К. Европейските ценности в детската литература и читателския свят на децата и юношите. [Stojkova, D., Nedkova, K. Evropejskite tsennosti v detskata literatura i chitatelskiya svyat na detsata i yunoshite.] // Петрова-Василева, Р. *Европейски измерения на българската детска литература*. Сливен: ИК „Жажда“, 2007, 65 – 78.
- Špatenková, Friedlová 2024:** Špatenková, N., Friedlová, M. *Zármutek dětí a dospívajících*. Praha: Grada, 2024.
- Toman 2006:** Toman, J. Typologické proměny současné české uměleckonaučné literatury pro děti. // *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 16. –17. března 2006*. Liberec: Bor, 2006, 59 – 67.
- Zachariev 2017:** Захариев, К. *Съкровище, Пищови и южни морета. Ваканции за Надя и Мартин*. [Zahariev, K. Sakrovishte, Pishtovi i yuzhni moreta. Vakantsii za Nadya i Martin.] Илюстр. Петко Хаджийски. София: Upper Earth Books, 2017.
- Zlatkova 2012:** Златкова, М. *Етносоциология на града. По примера на град Пловдив*. [Zlatkova, M. Etnosotsiologiya na grada. Po primera na grad Plovdiv.] Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2012.